

Foresight of the development of local planning of rural settlements with the approach of scenario planning Case study: East Azerbaijan province

Aghil Khaleghi¹ | Mohammadreza Pourmohammadi²

1. Corresponding Author, Department of Geography and Rural Planning, Faculty of Planning and Environmental Sciences, University, Tabriz, Iran. Khaleghi567@tabrizu.ac.ir

2. Department of Geography and Urban Planning, Faculty of Planning and Environmental Sciences, Tabriz University, Tabriz, Iran. Pourmohammadi@tabrizu.ac.ir

Article Information

Research Paper

Vol: 14
No: 52
P: 116-135
Received: 2023-04-04
Revised: 2023-05-19
Accepted: 2023-05-20
Published: 2023-08-23

Keywords:

- *Strategic foresight*
- *Local planning*
- *Scenario planning*
- *Development plans*
- *East Azerbaijan*

Cite this Article:

Khaleghi, A., & Pourmohammadi, M. (2023). Foresight of the development of local planning of rural settlements with the approach of scenario planning, Case study: East Azerbaijan province. *Journal of Arid Regions Geographic Studies* 14(52): 116-135.

doi: 10.22034/JARGS.2023.391793.1019

Publisher: Hakim Sabzevari University

© The Author(s)

 [10.22034/JARGS.2023.391793.1019](https://doi.org/10.22034/JARGS.2023.391793.1019)

Abstract

Aim: Planning the local development of rural communities is an effective technique, particularly for sustainable resource allocation, which might be the end objective of a happy future. Development planning should achieve intended goals from the perspective of all regional spatial stakeholders. Methodologies vary in response to new issues. Scenario writing of rural local planning in East Azerbaijan province was used to fill the study gap from two subject and methodological perspectives.

Material & Method: The method of the present research is applied, descriptive-analytical, and mixed in terms of purpose, nature, and collection of information, respectively. Also, it is based on scenario planning. The panel consists of 30 experts and university professors in related fields. Scenario Wizard software extracted scenarios at three levels of consistent, strong, and weak probability.

Finding: One strong scenario, 1675 weak scenarios, and 26 highly compatible scenarios were extracted. Each compatible scenario was displayed at three optimal, static, and critical probability levels.

Conclusion: The scenario "encouraging local governance through popular participation" was identified as the first compatible scenario, which is positive and promising. "The lack of significant participation of people and non-governmental institutions in local planning," as the next consistent scenario, indicates the absence of stakeholders or at least the weak role of people in rural planning in the future. "Basic lack of attention to the role of intermediate cities" was identified as the third consistent scenario.

Innovation: Filling the research gap from the point of view of background criticism and all from the methodological aspect to provide stable scenario(s) for the future of local planning from the point of view of spatial stakeholders.

Extended Abstract

1. Introduction

Rural leadership Plans, Plans for Organizing Rural Areas, Plans for Consolidating Scattered Villages, Improvement Plans, Plans for Organizing and Protecting Valuable Villages, Plans for Rural Development and Development, Plans for Sustainable Development of Rural Systems, and Plans for Economic Development and Employment Creation are some of the local development plans in Iran. On the other hand, it must be acknowledged that a model tailored and localized to the current capacity and potential for local and regional development has yet to be offered owing to the preponderance of non-participatory aspects. Considering this importance, examining the results of local models, plans, and rural development programs in East Azerbaijan province indicates that these development plans do not reach their ideal goal in rural settlements due to the dominant view in development programs and the lack of correct foresight. The Iranian Statistics Center reports regional disparities in economic and social indicators and indicators of sustainable development and human development in the province's rural settlements. As a result, it is necessary to identify and explain stable or compatible scenarios for the local planning of rural settlements. In order to clarify the gap in the problem, it pays attention to some essential points through the review of the background. First, in the thematic dimension of the research, it should be stated that planning the local development of rural settlements is an effective approach, especially in terms of the sustainable allocation of resources in the region, which can be the ultimate goal of a desirable future with sustainable development; therefore, such development planning should be shown through achieving the desired results from the point of view of all spatial stakeholders of the region. Examining the methodological aspect also shows that prospective studies are often conducted with a MICMAC analytical approach. Each of them aims to identify critical factors and finally define development strategies for the predicted horizon, which indicates the novelty of the prospective research approach. Research is often in response to emerging challenges.

2. Materials and Methods

The present research method is practical in terms of purpose and descriptive-analytical in terms of nature and data collection. According to the nature of the data, it is mixed and scenario-based. Based on possible future situations, 21 different situations were identified for 7 key factors, including three favorable, intermediate, and unfavorable scenarios. A researcher-made questionnaire in the form of a 21.21 cross matrix was given to specialists to measure judgments and effects of each situation. University professors, experts from the governorate, agricultural jihad organization, governorate, district administration, and rural and regional planning researchers are the participants in this panel.

3. Results and Discussion

The number of high-probability scenarios is not among the best and most desirable scenarios because they are not operational, their results are far from expected, and they cannot be used as the best scenarios. In addition, the results obtained for weak scenarios include 1675 scenarios that are not considered desirable and unreliable due to the weakness of these scenarios and the lack of logic in their development. Therefore, it seems logical that between strong scenarios and weak scenarios, based on the results of the number of 26 scenarios, the scenario with the compatibility of one or the scenario with high compatibility is considered. Finally, the number of three compatible hypotheses was proposed. In general, the assumptions of a scenario are supported with unequal strength. The degree of strength can be expressed by the "compatibility value," which measures the difference between the impact score of the hypothesis and the impact score of the best alternative hypothesis. This scenario involves poorly supported assumptions. For this reason, the construction of the scenario should be described as internally inconsistent.

4. Conclusions

The scenario of "encouraging local governance through people's participation and strengthening efficient social and economic relationships of the residential units of the system in terms of internal and inter-settlement and external and inter-system" to solve the most important issues and critical problems in the current system of local planning, the rural settlements of East Azerbaijan province were identified. This scenario is compatible with a positive and promising aspect. In addition to this positive aspect of the scenario for the future, it should be said that one of the essential aspects of rural development plans and projects is the significant lack of participation of citizens and non-governmental organizations in their preparation and approval. The experience of rural development planning in Iran shows that the rural population, who have a deep understanding of their living environment in many construction activities,

have been neglected or even forgotten, while the participation of people in the process of developing rural development plans includes obtaining the necessary information for the implementation of programs and sometimes financial and material participation. Therefore, "the lack of significant participation of people, popular institutions and non-governmental institutions in local planning" as a compatible scenario indicates that in the future and specifically in the local planning of future rural settlements, the centralized and top-down approach will continue. The stakeholders have no role in formulating plans, or at least the role of people and non-governmental organizations, and in better terms, communication planning will need to be stronger.

5. Acknowledgment & Funding

This work is based upon research funded by Iran National Science Foundation (INSF) under project No 99029596

6. Conflict of Interest

The authors declare no conflict of interest.

آینده‌نگاری توسعه برنامه‌ریزی محلی سکونتگاه‌های روستایی با رویکرد سناریونویسی (مورد مطالعه: استان آذربایجان شرقی)

عقیل خالقی^۱، محمدرضا پورمحمدی^۲

۱- نویسنده مسئول، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده برنامه‌ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

Khaleghi567@tabrizu.ac.ir

۲- گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده برنامه‌ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران. Pourmohamadi@tabrizu.ac.ir

چکیده:

هدف: از جنبه موضوعی، برنامه‌ریزی توسعه محلی سکونتگاه‌های روستایی رویکردی مؤثر به‌ویژه از نظر تخصیص پایدار منابع در منطقه است که می‌تواند هدف نهایی آینده‌ای خوشایند باشد. چنین برنامه‌ریزی توسعه بایستی از طریق دستیابی به نتایج مطلوب از دیدگاه همه ذی‌نفعان فضایی منطقه نمایان شود. از جنبه روش‌شناسی نیز تحقیقات مختلف اغلب در پاسخ به چالش‌های نوظهور انجام می‌شود. برای روشن شدن این شکاف مسئله از دو جنبه موضوعی و روش‌شناختی، تحقیق حاضر به سناریوپردازی محلی روستایی در استان آذربایجان شرقی پرداخته است.

روش و داده: روش پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی بوده و به لحاظ ماهیت و گردآوری اطلاعات از نوع توصیفی - تحلیلی و بر مبنای ماهیت داده‌ها ترکیبی و مبتنی بر سناریونگاری است. گروه مصاحبه متشکل از ۳۰ نفر از کارشناسان و اساتید دانشگاهی رشته‌های مرتبط است. از نرم‌افزار سناریویوزارد برای استخراج سناریوها در سه سطح احتمال سازگار، قوی و ضعیف استفاده شد.

یافته‌ها: تعداد یک سناریو قوی، ۱۶۷۵ سناریو ضعیف و ۲۶ سناریو با سازگاری بالا استخراج شد. هر کدام از سناریوهای سازگار در سه سطح احتمال مطلوب، ایستا و بحرانی نمایش داده شدند.

نتیجه‌گیری: بر اساس نتایج تحقیق، سناریو «ترغیب حکمروایی محلی از طریق مشارکت مردمی و تقویت روابط و مناسبات کارآمد اجتماعی، اقتصادی واحدهای سکونتگاهی منظومه به لحاظ درونی و بین سکونتگاهی و برون‌ی و بین منظومه‌ای» به عنوان اولین سناریو سازگار شناسایی شد که سازگار و با وجه مثبت و امیدوارکننده است. «عدم مشارکت قابل توجه مردم، نهادهای مردمی و مؤسسات غیردولتی در برنامه‌ریزی محلی» به عنوان سناریو سازگار بعدی، نشان‌دهنده نبود نقش ذی‌نفعان و یا دست‌کم نقش کم‌رنگ مردم و نهادهای غیردولتی در طرح‌ها و برنامه‌های محلی روستایی در آینده است. «عدم توجه اساسی به نقش شهرهای میانی در توسعه محلی روستایی» به عنوان سومین سناریوی سازگار برای آینده برنامه‌ریزی محلی سکونتگاه‌های روستایی استان آذربایجان شرقی شناسایی شد.

نوآوری، کاربرد نتایج: تلاش برای پر کردن شکاف تحقیق هم از منظر نقد پیشینه و همه از جنبه روش‌شناختی در راستای ارائه سناریو(ها)ی استوار برای آینده برنامه‌ریزی محلی از دیدگاه همه ذی‌نفعان فضایی منطقه، نوآوری تحقیق حاضر است.

اطلاعات مقاله

مقاله پژوهشی

شماره: ۱۴

دوره: ۵۲

صفحه: ۱۱۶-۱۳۵

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۱۵

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۲/۰۲/۲۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۲/۳۰

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۶/۰۱

کلیدواژه‌ها:

- آینده‌نگاری راهبردی
- برنامه‌ریزی محلی
- سناریوپردازی
- طرح‌های توسعه
- آذربایجان شرقی

نحوه ارجاع به این مقاله:

خالقی، عقیل، و پورمحمدی، محمدرضا. (۱۴۰۲).

آینده‌نگاری توسعه برنامه‌ریزی محلی سکونتگاه‌های روستایی با رویکرد سناریونویسی (مورد مطالعه: استان آذربایجان شرقی). *مطالعات جغرافیایی مناطق خشک*، ۱۴(۵۲): ۱۱۶-۱۳۵.

doi: 10.22034/JARGS.2023.373967.0

ناشر: دانشگاه حکیم سبزواری

© نویسنده(گان).

۱- مقدمه

روستاها در برنامه‌ریزی‌های توسعه جایگاه ویژه داشته (نارویی مهر و نجفی کانی، ۱۴۰۱: ۸۰) و طرح‌های توسعه‌ای روستاها در سطح جهانی با پیچیده‌تر شدن مسائل و نبود شرایط اطمینان مورد انتقاد قرار گرفته است (Rokneddin Eftekhari et al., 2015). طراحی برنامه‌ریزی توسعه روستایی نیازمند هماهنگی میان تمام بخش‌های سطوح مختلف دولت و کنشگران است که در این بین، بخشی بودن و متمرکز بودن برنامه‌ها و روند بالا به پایین و عدم رعایت اصول صحیح برنامه‌ریزی موضوعاتی هستند که مورد توجه بوده و معمولاً رویکرد بالا به پایین در سطح ملی و اقدام در سطح محلی از پایین به بالا به نوبه خود منجر به رویکردهای شبکه‌ای آمیخته شده و همانا خصوصیت اصلی این الگوهای توسعه برون‌زا، نادیده انگاشتن ذی‌نفعان اصلی پروژه‌ها است، درحالی‌که تقویت توسعه مستلزم توسعه‌ای پایدار، مردم‌محور، مشارکتی و حکمروایی خوب کارگزاران محلی است (Prager et al, 2015; Rezaei, 2012; Apostolopoulos et al, 2020; Botchway, 2001; Azad Armaki et al., 2018). باید گفت یکی از عوامل مهم برای تغییرات سازنده در جوامع روستایی، تنظیم برنامه‌های دقیق و مدون است که با توجه به سابقه و تجربه برنامه‌ریزی در ایران می‌توان تأثیر الگوها، نظریه‌ها، رویکردها و راهبردها را در برنامه‌های توسعه روستایی ردیابی کرد (Anabestani et al., 2019; Shafiei-Sabet & Mirvahedi, 2018). بر این اساس برنامه‌ریزی محلی سکونتگاه‌های روستایی و نیز توجه به آینده آن، موضوعی اجتناب‌ناپذیر بوده و نیازمند تحلیل کامل مطالعات آینده‌نگر و تدوین سیاست‌های توسعه‌ای مناسب در این زمینه و آینده‌پژوهی است (Torre & Wallet, 2016). با توجه به اینکه دغدغه شناخت و تسلط بر آینده را شاید بتوان از کنجکاو‌های ذاتی بشر دانست، می‌توان گفت آینده‌نگاری بیش از آنکه بتواند بر یافته‌های خود در مورد موضوع آینده به‌یقین برسد، به دنبال افزایش اطمینان و بهبود روش‌هایی است که به کمک آن‌ها به کشف و بازشناسی و الگوسازی از این موضوع با ارائه سناریوهای سازگار بپردازد (Behzadi et al., 2022; Joseph, 2003). با به‌کارگیری آن می‌توان علاوه بر تحلیل روندهای گذشته، به کشف، ابداع و ارزیابی آینده‌های ممکن، محتمل و مطلوب نیز دست‌یافت و در صورت لزوم تغییر داد؛ از طرفی فعالیت‌های آینده‌نگاری می‌توانند تناقض ذاتی میان ماهیت بلندمدت مسائل اصلی جامعه و افق زمانی کوتاه‌مدت سیاست‌گذاران را نشان دهند (Godet, 2006; Da Costa et al, 2008). روندهای جاری با کمک به شناخت آنچه در دنیای اطراف رخ می‌دهد، ما را تا درگاه آینده می‌برند، اما نمی‌گذارند در آن قدم بزنیم. اگر می‌خواهیم واقعاً به دل آینده بزنیم باید به سناریوها متصل شویم؛ سناریوها در واقع گمانه‌هایی درباره فضای احتمالی آینده هستند؛ بنابراین سناریونگاری روشی برای بهبود تصمیم‌گیری در برابر آینده‌های ممکن و محتمل بوده و می‌تواند نقش مؤثری در توسعه و نیز کاربست سیاست‌های درست در ساختار برنامه‌ریزی منطقه داشته باشد (Cornish, 2008; Alizadeh et al., 2009; Khaleghi & Yeganeh, 2020).

طرح‌های توسعه محلی در ایران شامل «طرح‌های هادی روستایی، طرح ساماندهی مناطق روستایی، طرح تجمیع روستاهای پراکنده، طرح بهسازی، طرح ساماندهی و حفاظت از روستاهای واجد ارزش، طرح توسعه و عمران روستایی، طرح توسعه پایدار منظومه‌های روستایی و برنامه توسعه اقتصادی و اشتغال‌زایی نواحی روستایی» است. از طرفی با توجه به غلبه خصیصه غیرمشارکتی همچنان باید گفت الگویی سازگار و بومی‌شده با ظرفیت و پتانسیل‌های موجود برای توسعه محلی و منطقه‌ای ارائه نشده است. با توجه به این مهم، بررسی نتایج و پیامد الگوها، طرح‌ها و برنامه‌های محلی توسعه روستایی در استان آذربایجان شرقی حاکی از آن است که این طرح‌های توسعه‌ای با توجه به دیدمان غالب در برنامه‌های توسعه و عدم آینده‌نگری صحیح، به هدف آرمانی خود در سکونتگاه‌های روستایی خود دست نیافته‌اند. این در حالی است که نتایج مطالعات و پژوهش‌های مختلف و نیز نتایج گزارش‌های رسمی مختلف (مرکز آمار ایران) نیز نشان‌دهنده نابرابری‌های منطقه‌ای از لحاظ شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و نیز شاخص‌های توسعه پایدار و توسعه انسانی در سکونتگاه‌های روستایی استان است؛ بنابراین لازم است در بستر آینده‌نگاری راهبردی، سناریوهای استوار یا سازگار برای آینده برنامه‌ریزی محلی سکونتگاه‌های روستایی شناسایی و تبیین شوند.

با توجه به آنچه مطرح شد و نیز با توجه به اهمیت دانش آینده‌پژوهی در بررسی‌های محلی و فرامحلی باید گفت که آینده‌پژوهی پایه‌ها و اسلوب‌های بررسی و سپس اتخاذ تصمیم، پی‌ریزی و اقدام درباره علوم و فن‌های وابسته به آینده بوده و در پاسخگویی به چالش‌های خاص، مفهوم آینده‌نگاری از ضعف دانش پیش‌بینی، دانش سیاست‌گذاری و دانش مدیریت راهبردی، ظهور یافته است (Oshnooei, 2008:371; Nooshabadi & Mohammad Ebrahimi, 2021; Da Costa et al, 2008). با این حال ارائه تعریف مشخص و دقیق از آینده‌نگاری مشکل است. در تعریف تقریباً پذیرفته‌شده‌ای که در سال ۲۰۰۱ توسط «گویگان» ارائه شد: «آینده‌نگاری فرایندی نظام‌مند، مشارکتی و گردآورنده ادراکات آینده است که چشم‌اندازهای میان‌مدت تا بلندمدت را با هدف اتخاذ تصمیم‌های روزآمد و بسیج اقدامات مشترک بنا می‌سازد» (Madaghi & Karavand, 2010).

تعیین چارچوب نظری شناخت یک مفهوم بنیادین، یکی از مبنای‌ترین اصول در مطالعه و شناخت مفاهیم و موضوعات است (Lashgari Tafreshi, 2022). با توجه به این مهم، آینده‌نگاری در بستر مفهوم «آینده» ریشه تاریخی دیرینه دارد. فوکویاما رکود بر خورد و تکاپوی اندیشه‌ها را پایان تاریخ می‌نامد؛ دورانی که در آن شور و شوق‌ها از بین رفته و سده‌های ملالت‌باری در پیش خواهد بود (Fukuyama, 2002). به نظر مک‌لوهان تفکر لیبرالیسم در سراسر جهان رواج می‌یابد. فرهنگ‌ها یک کاسه می‌شوند و عناصر کلیدی ساختار اجتماعی (اقتصاد، سیاست، فرهنگ و غیره) به سوی «یکسان شدن» پیشرفته و نهایتاً مقتضی ایجاد یک حکومت جهانی که فرهنگ و ساختار اجتماعی دهکده جهانی هویت آن را تعیین می‌کند خواهد بود (McLuhan, 1998). تافلر با طرح «شوک آینده» نشان داد که چرا آینده‌نگاری اهمیت ویژه‌ای دارد و چگونه می‌توان عواقب ناشی از گذر حال به آینده را قبل از وقوع آن‌ها درک نمود (Toffler, 2014). تافلر معتقد است که تشبیه تاریخ به «امواج» دگرگونی، پویاتر و روشنگرانه‌تر از سخن گفتن درباره گذار به «پسامدرنیسم» است (Toffler, 1997). وی به دو موج «انقلاب کشاورزی» و «پیدایی تمدن صنعتی» اشاره کرده (Toffler, 1999) و اعتقاد دارد زمانی که امواج تاریخ به هم می‌خورند، کل تمدن بر خورد پیدا می‌کنند (Toffler, 2014). کندی نظراتی واقع‌بینانه‌تر دارد و فقط بر یک دوره پرسروصدای تاریخی صدق نمی‌کند. البته نظریات وی جنبه پیش‌بینی ندارد، بلکه بررسی مشکلات واقعی است (Darabi, 2015). در اواسط دهه ۱۹۸۰، هم‌زمان با پایان جنگ سرد و فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، فرانسیس فوکویاما در مهیج‌ترین شرایط از «پایان تاریخ» سخن می‌گفت (Zagacki, 1992). هانتینگتون بی‌آنکه همچون برخی از تحلیلگران، پایان جنگ سرد را ختم مناقشات ایدئولوژیک تلقی کند، آن را سرآغاز دوران جدید «بر خورد تمدن‌ها» می‌انگارد (Huntington, 1996). کاستلز به مفهوم «جهان چهارم» اشاره می‌کند و بحث در خصوص اقتصادهای نامشروع مطرح می‌سازد (Castells, 2010). ریتزر بیشتر به تداوم بین مدرنیته و پست‌مدرنیته باور دارد تا به تمایز بین آن‌ها. او اصطلاح مک‌دونالدی شدن را برای اشاره به فرایندی ابداع کرده است که در آن اصول رستوران‌های غذای فوری به تدریج بر بخش‌هایی از جامعه آمریکا و نیز بر بقیه جهان مسلط می‌شود (Darabi, 2015). عنایت‌الله حوزه آینده‌پژوهی را به سه مرحله و رویکرد تقسیم کرده است که عبارت‌اند از: ۱) تجربی - پیش‌بینانه (مرتبط با پیش‌نگری آینده)؛ ۲) تعبیری - فرهنگی (مرتبط با معانی داده شده به اطلاعات و انسداد فرهنگی)؛ ۳) انتقادی - پاسا ساختاری (مرتبط با هر آنچه در نام‌گذاری‌های آینده از قلم می‌افتد) (Enayatullah, 2016). ضیاء سردار بیشتر بر تمرکز قدرت و نحوه استعمار آن توسط طبقه‌بندی‌های دانش مدرنیستی - غربی متمرکز بوده است. چهار قانون آینده‌پژوهی سردار عبارت‌اند از: ۱) آینده‌پژوهی شورور است؛ ۲) آینده‌پژوهی MAD¹ است؛ ۳) آینده‌پژوهی دیرباور است؛ و ۴) آینده‌پژوهی بی‌آینه است (Sardar, 2016). وندل بل در گنجاندن محث آینده‌پژوهی در مکتب معرفت‌شناسی واقع‌گرایی انتقادی نقش تأثیرگذاری داشته است. وی دو مفهوم «فرض» و «معرفت‌جانشین» را پیشنهاد می‌کند (Bell, 2015). ریچارد اسلاتر در خلق پایگاه دانشی رو به تکامل حوزه آینده‌پژوهی و رویکرد تفکیک‌پذیر در این حوزه نقش اساسی داشته است (Slater, 2016).

با توجه به اینکه آینده‌نگاری و یا به عبارتی ایجاد یک استراتژی چشم‌انداز بلندمدت برای نهادهای زیرملی (مناطق، بخش‌ها، استان‌ها یا مناطق) یک ضرورت است (Vargas-Lama et al., 2020)، در کنار آن آینده‌نگاری منطقه‌ای در مفهوم روش‌های آینده بر یک زمینه مشخص جغرافیایی تعریف شده، بکار رفته است که ممکن است نشان‌دهنده توسعه منطقه‌ای در مفهوم گسترده‌تر باشد (Higdem, 2014). با این توصیف، طرح‌های توسعه محلی را می‌توان به‌عنوان سیاست‌هایی تعریف کرد که شامل چشم‌انداز توسعه یک جامعه در یک دوره زمانی مشخص معمولاً در یک دوره بلندمدت ۱۵ تا ۳۰ ساله است (اگرچه طول آن ممکن است از کشوری به کشور دیگر متفاوت باشد). (March et al., 2017)؛ بنابراین، دامنه طرح‌های جامع یا برنامه‌ریزی توسعه محلی فراتر از موضوعات برنامه‌ریزی فضایی است، اگرچه توسعه مکانی و مقررات توسعه، جهت‌گیری سنتی اصلی برنامه‌ریزی توسعه محلی است (Chirisa, 2021). فراتر از ابزارهای توسعه فضایی، برنامه‌ریزی توسعه محلی همچنین می‌تواند از بودجه سرمایه و تابع تخصیص منابع برای پروژه‌هایی که در همه جنبه‌ها (توسعه اقتصادی، مدیریت اجتماعی و زیست‌محیطی) نیستند، استفاده کند (Schwab, 2010).

با توجه به پس‌زمینه نظری تحقیق توجه به نکاتی حائز اهمیت است؛ اول اینکه کاهش ناهماهنگی‌های توسعه و دستیابی به توسعه منطقه‌ای متعادل یکی از اهداف مهم سیاست‌های توسعه منطقه، از سطح خرد تا کلان است (Zivanovic, 2017)؛ دوم اینکه توسعه محلی و منطقه‌ای بایستی به‌عنوان یک رویکرد مؤثر در توسعه فرایندهای اجتماعی - اقتصادی و توزیع متوازن منابع در یک منطقه شناخته شود (Stimson et al, 2006) سوم اینکه بهبود مداوم کیفیت زندگی در جوامع محلی می‌بایست از پیامدهای بلندمدت آن باشد (Raszowski, 2014)؛ در نهایت توسعه محلی فرایندی است که در آن مردم به طور متوالی بازیگران و ذی‌نفعان آن باشد

1. Mutually Assured Diversity (تنوع متقابلاً تضمین شده)

(Pike et al, 2016). با در نظر داشتن این مهم، نتایج مطالعه پورمحمدی نشان می‌دهد دو فرآیند از منظر برخی شاخصه‌ها نظیر رویکرد کلان، شکل فرآیند، گرایش فکری و جهان‌بینی، مأموریت، کارایی و روش، مورد مقایسه تطبیقی قرار گرفته است (Pormohamadi, 2010). نتایج مطالعه تقیلو نشان می‌دهد درآمد و اشتغال عوامل کلیدی تأثیرگذار در حیات روستاها هستند و گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات و سیاست توسعه سکونتگاه‌های کوچک به‌عنوان پیشران‌های مهم در روند عامل‌های کلیدی هستند (Taghilu, 2013). در مطالعه امیددی و همکاران با موضوع تحلیل عوامل کلیدی مؤثر بر شکل‌دهی الگوی آمایش فضاهای روستایی استان لرستان با رویکرد آینده‌نگاری، تعداد ۱۳ عوامل کلیدی مؤثر شناسایی شده است (Omidi et al., 2019). نتایج مطالعه خالقی و نقی‌زاده نشان می‌دهد به مشارکت نگرفتن ذی‌نفعان در برنامه‌های توسعه به همراه عدم آینده‌نگری صحیح از عوامل مهم بروز آسیب‌های مربوط در تدوین برنامه‌های توسعه است (Khaleghi & Naghizadeh, 2021). خالقی و مجنونی در آینده‌پژوهی برنامه‌ریزی توسعه روستایی شهرستان ورزقان، عوامل «توسعه مشارکت زنان در امور اجتماعی، مهاجرت، توسعه سلامت و کیفیت زندگی» از حوزه اجتماعی؛ عامل «توسعه ICT» از حوزه فناوری؛ عامل «کارآفرینی روستایی» از حوزه اقتصادی و عامل «هویت مکانی» از حوزه ارزش‌ها را متغیرهای تأثیرگذار بر آینده برنامه‌ریزی توسعه روستایی شهرستان ورزقان شناسایی کرده‌اند (Khaleghi & Majnoui, 2021). ستوده و همکاران به تبیین رقابت‌پذیری منطقه کرمانشاه از منطقه کرمانشاه پرداخته و تعداد نه شاخص را به‌عنوان عوامل کلیدی در رقابت‌پذیری منطقه کرمانشاه تشخیص داده‌اند (Sotoudeh et al., 2022). کاموسی و همکاران به تحلیل چالش‌ها و راهبردهای توسعه پایدار منطقه آزاد ارس پرداخته و نتیجه می‌گیرند که می‌توان با برنامه‌ریزی استراتژیک و توسعه خلاق و واقع‌نگر بر اساس پارادایم آینده‌نگر از راه بازتعریف نقش و جایگاه منطقه آزاد ارس در عرصه ملی و بین‌المللی و ارتقای نقش‌ها و عملکردها به توسعه پایدار منطقه نائل آمد (Kamoussi et al., 2022). مطالعه ماینوت در واقع گزارشی مفصل از ارزیابی چشم‌انداز توسعه روستایی در پاسخ به چالش‌های نوظهور در مناطق روستایی ایرلند است (Maynooth, 2005). اونر و اوزکان مدل پیشنهادی که مدل مدیریت توسعه یکپارچه^۱ (IDMM) است و مفهومی بر اساس اصول تفکر سیستمی و رویکرد مدیریت یکپارچه است، ارائه کرده‌اند (Oner & Ozcan, 2005). ریکاردو در مطالعه‌ای به بررسی استفاده از مدل تراز استراتژیک^۲ (SAM) برای تدوین استراتژی برای توسعه پایدار در مناطق و شهرستان‌ها پرداخته است (Ricardo, 2011). نتایج مطالعه ناکونی و ویلیامز نشانگر آن است از جمله ذی‌نفعان در فرآیند برنامه‌ریزی، کاربری اراضی مشترک است که با استفاده از داده‌ها و نقشه‌ها می‌توان برقراری ارتباط و اطلاع از آرایه‌ای از گزینه‌های برنامه‌ریزی ممکن و حالات بالقوه آینده تغییر کاربری زمین را تسهیل کرد (Nackoney & Williams, 2013). ویگان و همکاران استدلال می‌کنند که ادغام مؤثر برنامه‌ریزی مشترک، استفاده از پیش‌بینی‌های دوربرد در یک سازمان پژوهشی دولتی سلسله‌مراتبی است (Weigand et al., 2014). نتایج مطالعه اندرسون و اندرسون نشان می‌دهد آینده‌نگاری می‌تواند با ایجاد نظام‌های نوآورانه در همه‌جا گسترش یابد (Andersen & Andersen, 2017). باستوسا و وبر پیشنهاد جدیدی از رویکرد چندجانبه مرتبط با دو عنصر سیاست‌گذاری برای حمایت از نوآوری برای توسعه همه‌جانبه پیشنهاد داده‌اند (Bastosa & Weber, 2018).

برای روشن شدن شکاف مسئله از طریق نقد پیشینه توجه به نکاتی مهم می‌نماید. ابتدا در بعد موضوعی تحقیق باید تصریح کرد که برنامه‌ریزی توسعه محلی سکونتگاه‌های روستایی رویکردی مؤثر به‌ویژه از نظر تخصیص پایدار منابع در منطقه است که می‌تواند هدف نهایی آینده‌ای مطلوب با توسعه پایدار باشد؛ لذا چنین برنامه‌ریزی توسعه بایستی از طریق دستیابی به نتایج مطلوب از دیدگاه همه ذی‌نفعان فضایی منطقه نمایان شود. بررسی جنبه روش‌شناختی نیز نشان می‌دهد که مطالعات آینده‌نگر اغلب با رویکرد تحلیلی میک‌مک انجام می‌شود و هدف هر یک از آن‌ها شناسایی عوامل کلیدی و در نهایت تعریف استراتژی‌های توسعه برای افق پیش‌بینی شده است که نشان‌دهنده جدید بودن رویکرد آینده‌پژوهی است و تحقیقات اغلب در پاسخ به چالش‌های نوظهور انجام می‌شود. تلاش برای پر کردن شکاف تحقیق هم از منظر نقد پیشینه و همه از جنبه روش‌شناختی در راستای ارائه سناریو(ها)ی استوار برای آینده برنامه‌ریزی محلی از دیدگاه همه ذی‌نفعان فضایی منطقه، نوآوری تحقیق حاضر است. مدل مفهومی تحقیق در قالب تکنیک درخت مشکل در شکل ۱ نشان داده شده است.

1. Integrated Development Management Model (IDMM)

2. Strategic Alignment Model (SAM)

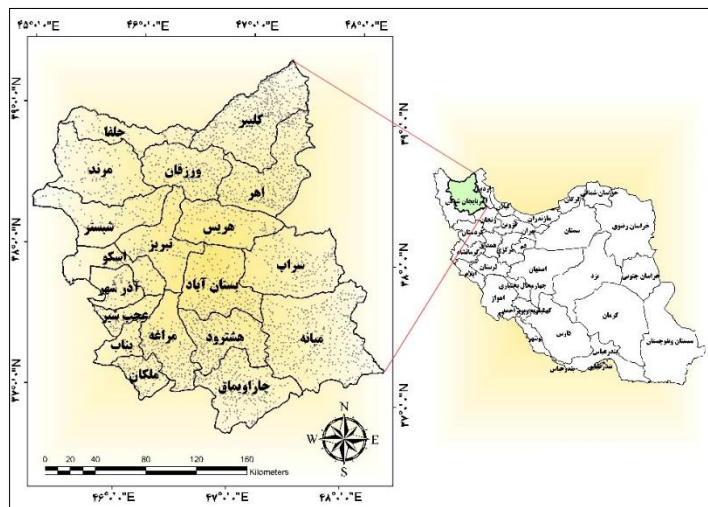

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

۲- مواد و روش

۲-۱- منطقه مورد مطالعه

بر اساس نتایج سرشماری ۱۳۹۵ مرکز آمار ایران، آمار جمعیتی استان آذربایجان شرقی به‌عنوان منطقه مورد مطالعه در سال ۱۳۹۵ معادل ۳۹۰۹۶۵۲ نفر شامل ۱۹۸۹۴۰۰ نفر مرد و ۱۹۲۰۲۵۲ نفر زن و ۱۲۲۳۰۲۸ خانوار بوده است. بر اساس همین آمار، ۲۸/۱۴ درصد جمعیت در نقاط روستایی (۱۱۰۰۲۲۰ نفر) ساکن بوده‌اند. بررسی روند تغییرات جمعیت شهری و روستایی استان در طی ۲۵ سال اخیر نشان می‌دهد که در طول این سال‌ها از سهم جمعیت روستایی کاسته و به سهم جمعیت شهری اضافه شده است. شکل ۲ نقشه محدوده مورد مطالعه را نشان داده است.

شکل ۲. نقشه موقعیت جغرافیایی استان آذربایجان شرقی

۲-۲- روش پژوهش

روش پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی بوده و به لحاظ ماهیت و گردآوری اطلاعات از نوع توصیفی - تحلیلی و بر مبنای ماهیت داده‌ها ترکیبی و مبتنی بر سناریونگاری است. بر اساس وضعیت‌های احتمالی آینده پیش رو، در کل ۲۱ وضعیت مختلف برای ۷ عامل کلیدی شناسایی شد که این وضعیت‌ها شامل سه طیف مطلوب، بینابین و نامطلوب است. سپس برای سنجش قضاوت‌ها و اثر هر یک از وضعیت‌ها با هم ماتریس متقاطع ۲۱*۲۱ به صورت پرسش‌نامه محقق ساخته طراحی گردیده و در اختیار خبرگان و متخصصان قرار گرفت. پاسخگویان با طرح این سؤال که «اگر هر یک از وضعیت‌های ۲۱ گانه اتفاق بیفتد چه تأثیری بر وقوع و یا عدم وقوع سایر وضعیت‌ها خواهد داشت؟» به تکمیل پرسش‌نامه بر اساس سه ویژگی «رواج‌دهنده (توانمندساز)»، «بی‌تأثیر» و «محدودیت‌ساز» اقدام شده است. در پرسش‌نامه طراحی شده وضعیت‌ها می‌تواند اثرگذاری منفی را نیز نشان دهند که نمره‌های پرسش‌نامه از +۳ تا -۳ متغیر است. سؤال محوری پرسش‌نامه این است: اگر وضعیت A1 از عوامل کلیدی A در آینده برنامه‌ریزی محلی سکونتگاه‌های روستایی اتفاق بیفتد، چه تأثیری بر وقوع یا عدم وقوع وضعیت B2 از عامل کلیدی B خواهد داشت که جواب آن‌ها در نهایت در نرم‌افزار سناریوویزارد تحلیل شده است. بیان قضاوت در یک مقیاس کیفی در مورد وضعیت‌های احتمالی به صورت جدول ۱ خواهد بود.

جدول ۱. مقیاس بیان قضاوت‌ها

نمره	مقیاس	نمره	مقیاس
-۳	تأثیر محدودکننده قوی	۱	تأثیر رواج‌دهندگی ضعیف
-۲	تأثیر محدودکننده متوسط	۲	تأثیر رواج‌دهندگی متوسط
-۱	تأثیر محدودکننده ضعیف	۳	تأثیر رواج‌دهندگی قوی
۰	بدون تأثیر		

گروه مصاحبه متشکل از ۳۰ نفر از کارشناسان و اساتید دانشگاهی رشته‌های مرتبط از استان آذربایجان شرقی است. اساتید دانشگاه، کارشناسان استانداری، سازمان جهاد کشاورزی، فرمانداری، بخشداری و پژوهشگران برنامه‌ریزی روستایی و منطقه‌ای شرکت‌کنندگان در این پانل هستند. در روش پانل، پاسخ‌دهندگان به صورت تصادفی انتخاب نمی‌شوند، بلکه بر اساس اولویت و بر اساس ویژگی‌های افراد از قبیل تجربه، مرتبط بودن حوزه علمی، احتمال پاسخگویی، مدرک دانشگاهی و... دعوت می‌شوند که مطالعه حاضر از این رویکرد پیروی کرد. جدول ۲ ویژگی‌های پاسخ‌دهندگان را نشان می‌دهد.

جدول ۲: مشخصات پاسخگویان

نمودار	درصد	تعداد	مشخصات	
	۱۶/۷	۵	۲۸ سال یا جوان‌تر	رده سنی
	۳۶/۷	۱۱	۲۹ - ۳۹ ساله	
	۴۶/۷	۱۴	۴۰ سال یا بالاتر	
	۱۶/۷	۵	کارشناسی ارشد	سطح آموزشی
	۳۰	۹	دانشجوی دکتری	
	۵۳/۳	۱۶	دکتری	
	۱۶/۷	۵	ترویج و توسعه روستایی	رشته تخصصی
	۲۳/۳	۷	علوم اجتماعی	
	۳۳/۳	۱۰	برنامه‌ریزی روستایی	
	۲۶/۷	۸	سایر رشته‌های مرتبط	
	۳۶/۷	۱۱	زن	جنسیت
	۶۳/۳	۱۹	مرد	

مأخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

۳- یافته‌ها

بر اساس بررسی پیشینه تحقیق و مدل مفهومی برگرفته از مراجع نظری باید گفت مهم‌ترین مسائل و مشکلات کلیدی در نظام فعلی برنامه‌ریزی محلی سکونتگاه‌های روستایی استان آذربایجان شرقی بر اساس عوامل کلیدی قابل‌حل است و بر اساس این عوامل وضعیت‌های احتمالی هر کدام از عوامل مؤثر بررسی شده است (شکل ۳).

شکل ۳. وضعیت‌های احتمالی هر کدام از عوامل مؤثر در سناریوپردازی برنامه‌ریزی محلی سکونتگاه‌های روستایی

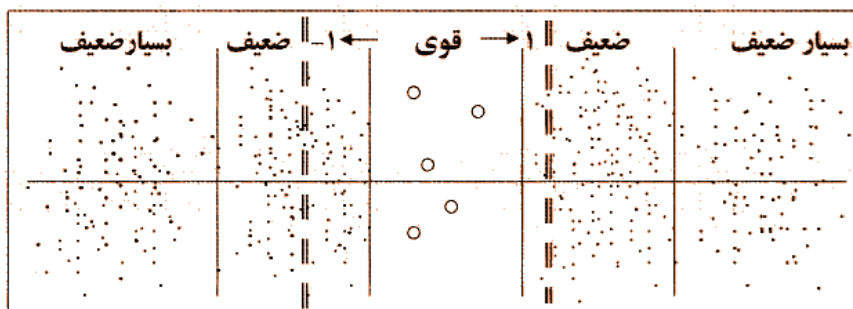
پس از جمع‌آوری داده‌ها و پردازش آن، از نرم‌افزار سناریوویزارد برای استخراج سناریوهای با احتمال سازگاری و انطباق بالا، سناریوهای با احتمال قوی و سناریوهای با احتمال ضعیف استفاده شد. جدول ۳ اطلاعات پروژه تدوین سناریو برنامه‌ریزی محلی سکونتگاه‌های روستایی را نشان داده است.

جدول ۳. اطلاعات پروژه تدوین سناریو برنامه‌ریزی محلی سکونتگاه‌های روستایی

اطلاعات		توضیحات	
نوع و تعداد سناریو	قوی	ضعیف	سازگاری بالا
	۱	۱۶۷۵	۲۶
تعداد توصیف‌گرها	تعداد کل انواع (وضعیت‌های محتمل)		تعداد کلی پیکربندی
	۲۱	۲۱	۲/۸۷
داوری‌ها	صفر مورد از ۴۲ بخش داوری (۰۰/۰۰ درصد) خالی هستند.		
	ماتریس شامل ۳۷۸ سلول داوری است.		
	۱۹ سلول (۰۳/۰۳٪) حاوی داوری برای تأثیر متقابل با نمره (-۳) است.		
	۲۶ سلول (۰۶/۸۸٪) حاوی داوری برای تأثیر متقابل با نمره (-۲) است.		
	۳۳ سلول (۰۸/۷۳٪) حاوی داوری برای تأثیر متقابل با نمره (-۱) است.		
	۳۳ سلول (۰۸/۷۳٪) حاوی داوری برای تأثیر متقابل با نمره (۰) است.		
	۸۹ سلول (۰۲۳/۵۴٪) حاوی داوری برای تأثیر متقابل با نمره (۱) است.		
	۹۵ سلول (۰۲۵/۱۳٪) حاوی داوری برای تأثیر متقابل با نمره (۲) است.		
	۸۳ سلول (۰۲۱/۹۶٪) حاوی داوری برای تأثیر متقابل با نمره (۳) است.		
	این پروژه شامل هیچ سناریو مستقل نیست.		
قابلیت اعتماد پروژه	این پروژه شامل هیچ سناریوی غیرفعال نیست.		

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲

ماهیت این نرم‌افزار کاهش اندازه احتمالی سناریوها از میلیون‌ها سناریو به چند سناریو ممکن با احتمال وقوع بالا است. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده، می‌توان نتیجه گرفت که تعداد سناریوهای با احتمال بالا جزو بهترین و مطلوب‌ترین سناریوها نیستند، زیرا عملیاتی نیستند و نتایج آن‌ها دور از انتظار بوده و نمی‌توان از آن‌ها به‌عنوان بهترین سناریو استفاده کرد. علاوه بر این، نتایج به‌دست‌آمده برای سناریوهای ضعیف شامل ۱۶۷۵، سناریوهایی که به دلیل ضعف این سناریوها و عدم وجود منطق در بسط آن‌ها، سناریوهای مطلوب تلقی نمی‌شوند و قابل‌اعتماد نیستند؛ بنابراین منطقی به نظر می‌رسد که بین سناریوهای قوی و سناریوهای ضعیف، بر اساس نتایج از تعداد ۲۶ سناریو، سناریو با سازگاری یک یا سناریو با سازگاری بالا - به منزله عواملی که نقش بسیار مهمی در تصمیم‌گیری‌ها ایفا می‌کند (Anabestani et al., 2022) - در نظر گرفته شود. شکل ۴ نحوه انتخاب سناریوهای با سازگاری یک میان انبوه سناریوها را نشان داده است.

شکل ۴. نحوه انتخاب سناریوهای با سازگاری یک میان انبوه سناریوها

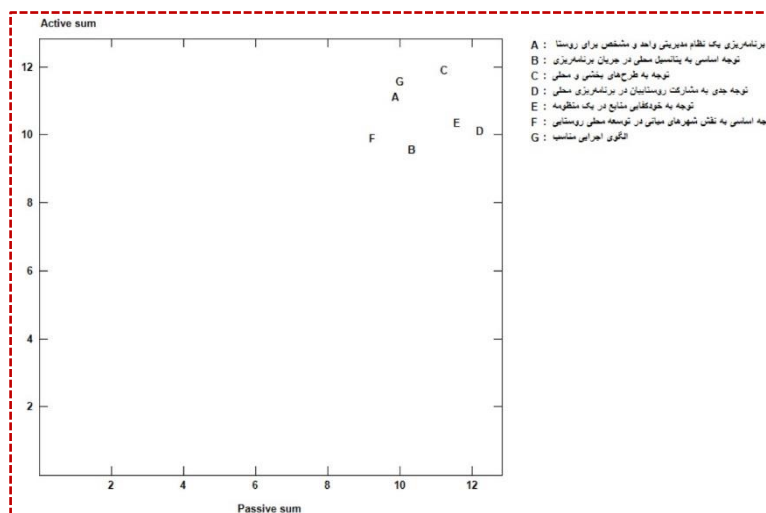
در نتیجه، با توجه به شکل و نتایج حاصل از روش سناریویزاد تعداد ۲۶ سناریو با سازگاری بالا شناسایی شده‌اند و با توجه به اینکه هر کدام از عوامل کلیدی دارای تعداد ۳ سناریو محتمل هستند، هر یک از سناریوها در ۳ دسته، مطلوب، ایستا و بحرانی نمایش داده شده‌اند (جدول ۴).

جدول ۴. وضعیت سناریوهای با سازگاری بالا

سناریوی ۲۶	سناریوی ۲۵	سناریوی ۲۴	سناریوی ۲۳	سناریوی ۲۲	سناریوی ۲۱	سناریوی ۲۰	سناریوی ۱۹	سناریوی ۱۸	سناریوی ۱۷	سناریوی ۱۶	سناریوی ۱۵	سناریوی ۱۴	سناریوی ۱۳	سناریوی ۱۲	سناریوی ۱۱	سناریوی ۱۰	سناریوی ۹	سناریوی ۸	سناریوی ۷	سناریوی ۶	سناریوی ۵	سناریوی ۴	سناریوی ۳	سناریوی ۲	سناریوی ۱
A2	A1	A2	A1			A3	A1	A3	A1	A3	A1	A3	A1	A3	A1	A3	A1	A3	A1	A3	A2	A3	A2	A3	A2
B2			B1	B3		B2	B3	B2	B1	B3	B1	B3	B1	B3	B2		B1		B2						
C2	C1		C2	C1	C2	C1			C2	C1	C2	C1		C2		C1		C2		C1					
D1			D2	D3		D1	D3	D1	D3	D1	D3	D1	D3	D2	D1	D3	D2	D1	D3	D2	D1	D3	D2		
E2		E3	E1	E3			E2	E1		E2		E1		E2	E1		E1								
F3			F2	F1																					
G3		G2										G1													

مأخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

سیستم شبکه، نقش عوامل کلیدی را در سیستم تحلیل که در واقع مرحله اول آماده‌سازی است، ارزیابی می‌کند. برای ایجاد سناریوی واقعی استفاده می‌شود و روش محاسبه سیستم شبکه به این صورت است که مجموع تمام اثرات اعمال شده بر عامل کلیدی و محاسبه تمام اثرات اعمال شده بر عامل کلیدی است. همه عوامل کلیدی با نام اصلی و اختصاری در صفحه نمودار نشان داده شده است (شکل ۵).

شکل ۵. شبکه سیستم سناریوهای برنامه‌ریزی توسعه روستایی (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

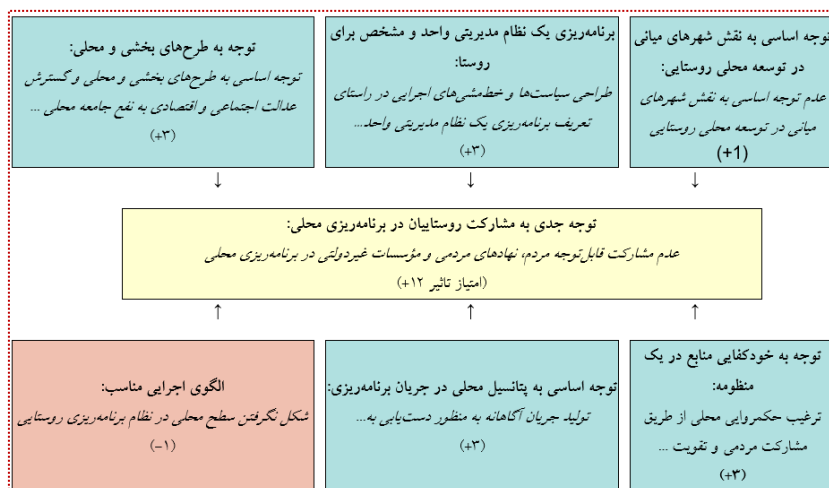
با توجه به آنچه گذشت، در بخش‌های زیر، توصیف‌گرها بر اساس تصمیمات متقابل تأثیر می‌گذارند. سناریویی که در جدول ۵ نشان داده شده است. شامل توصیف‌گرهای سازگار است که عبارت‌اند از: برنامه‌ریزی یک نظام مدیریتی واحد و مشخص برای روستا؛ توجه اساسی به پتانسیل محلی در جریان برنامه‌ریزی؛ توجه به طرح‌های بخشی و محلی؛ و الگوی اجرایی مناسب که با رنگ قرمز متمایز شده است.

جدول ۵. عناصر سناریو

وضعیت	عامل
طراحی سیاست‌ها و خط‌مشی‌های اجرایی در راستای تعریف برنامه‌ریزی یک نظام مدیریتی واحد و مشخص برای روستا	برنامه‌ریزی یک نظام مدیریتی واحد و مشخص برای روستا
تولید جریان آگاهانه به‌منظور دستیابی به اهداف معین و مشخص در زمینه استفاده از پتانسیل‌های نهفته جوامع محلی در جریان برنامه‌ریزی	توجه اساسی به پتانسیل محلی در جریان برنامه‌ریزی
توجه اساسی به طرح‌های بخشی و محلی و گسترش عدالت اجتماعی و اقتصادی به نفع جامعه محلی نه به نفع سرمایه‌داران غائب	توجه به طرح‌های بخشی و محلی
عدم مشارکت قابل توجه مردم، نهادهای مردمی و مؤسسات غیردولتی در برنامه‌ریزی محلی	توجه جدی به مشارکت روستاییان در برنامه‌ریزی محلی
ترغیب حکمروایی محلی از طریق مشارکت مردمی و تقویت روابط و مناسبات کارآمد اجتماعی - اقتصادی واحدهای سکونتگاهی منظومه به لحاظ درونی و بین سکونتگاهی و برونی و بین منظومه‌ای	توجه به خودکفایی منابع در یک منظومه
عدم توجه اساسی به نقش شهرهای میانی در توسعه محلی روستایی	توجه اساسی به نقش شهرهای میانی در توسعه محلی روستایی
شکل نگرش سطح محلی در نظام برنامه‌ریزی روستایی	الگوی اجرایی مناسب

مأخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

بنابراین، تعداد سه فرض سازگار مطرح است. در ادامه به تشریح وضعیت توصیف‌گر پرداخته شده و توصیف‌گرهای سازگار بر اساس قضاوت‌های تأثیر متقابل مورد بحث قرار می‌گیرند. در مورد توصیف‌گر «توجه جدی به مشارکت روستاییان در برنامه‌ریزی محلی» فرض «عدم مشارکت قابل توجه مردم، نهادهای مردمی و مؤسسات غیردولتی در برنامه‌ریزی محلی» انتخاب شده است. به طور خلاصه، این فرض امتیاز تأثیر ۱۲+ را نشان می‌دهد؛ بنابراین، استدلال به نفع این فرض غالب است (شکل ۶).

شکل ۶. سناریو توجه جدی به مشارکت روستاییان در برنامه‌ریزی محلی (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

تراز موافقان و مخالفان این فرض به عدد ۷ می‌رسد. این نتیجه بهتر از تراز فرض انتخابی «عدم مشارکت مردمی، نهادهای مردمی و مؤسسات غیردولتی در برنامه‌ریزی محلی» نیست. به طور خلاصه، هیچ‌یک از مفروضات جایگزین قابل قبول‌تر از فرض انتخاب شده «عدم مشارکت مردمی، نهادهای مردمی و مؤسسات غیردولتی در برنامه‌ریزی محلی» نیست؛ بنابراین، فرض انتخاب شده را می‌توان به‌عنوان سازگار ارزیابی کرد.

در مورد توصیف‌گر «توجه به خودکفایی منابع در یک منظومه» فرض «ترغیب حکمروایی محلی از طریق مشارکت مردمی و تقویت روابط و مناسبات کارآمد اجتماعی - اقتصادی واحدهای سکونتگاهی منظومه به لحاظ درونی و بین سکونتگاهی و برونی و بین منظومه‌ای» انتخاب شده است. به طور خلاصه، این فرض امتیاز تأثیر +۷ را نشان می‌دهد؛ بنابراین، استدلال به نفع این فرض غالب است (شکل ۷).

شکل ۷. تأثیرات بر عنصر سناریو توجه به خودکفایی منابع در یک منظومه (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

تراز موافقان و مخالفان این فرض به عدد ۷ می‌رسد. این نتیجه بهتر از تراز فرض انتخابی «ترغیب حکمروایی محلی از طریق مشارکت مردمی و تقویت روابط و مناسبات کارآمد اجتماعی - اقتصادی واحدهای سکونتگاهی منظومه به لحاظ درونی و بین سکونتگاهی و برونی و بین منظومه‌ای» نیست. به طور خلاصه، هیچ‌یک از مفروضات جایگزین قابل قبول‌تر از فرض انتخاب شده «ترغیب حکمروایی محلی از طریق مشارکت مردمی و تقویت روابط و مناسبات کارآمد اجتماعی - اقتصادی واحدهای سکونتگاهی منظومه به لحاظ درونی و بین سکونتگاهی و برونی و بین منظومه‌ای» نیست؛ بنابراین، فرض انتخاب شده را می‌توان به‌عنوان سازگار ارزیابی کرد.

در مورد توصیف‌گر «توجه اساسی به نقش شهرهای میانی در توسعه محلی روستایی» فرض «عدم توجه اساسی به نقش شهرهای میانی در توسعه محلی روستایی» انتخاب شده است. به طور خلاصه، این فرض امتیاز تأثیر +۷ را نشان می‌دهد؛ بنابراین، استدلال به نفع این فرض غالب است (شکل ۸).

شکل ۸. سناریو توجه اساسی به نقش شهرهای میانی در توسعه محلی روستایی (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

تراز موافقان و مخالفان این فرض به عدد ۵ می‌رسد. این نتیجه بهتر از تراز فرض انتخابی «عدم توجه اساسی به نقش شهرهای میانی در توسعه محلی روستایی» نیست. به طور خلاصه، هیچ‌یک از مفروضات جایگزین قابل قبول‌تر از فرض انتخاب شده «عدم توجه اساسی به نقش شهرهای میانی در توسعه محلی روستایی» نیست؛ بنابراین، فرض انتخاب شده را می‌توان به‌عنوان سازگار ارزیابی کرد.

با توجه به موارد مطرح‌شده، فرض‌ها توسط عناصر سناریو پشتیبانی می‌شوند و یا در تضاد هستند که در جدول ۶ نشان داده شده است.

جدول ۶. وضعیت توصیف‌گر و عناصر سناریو

توصیف‌گر		توجه جدی به مشارکت روستاییان در برنامه‌ریزی محلی		توجه به خودکفایی منابع در یک منظومه		توجه اساسی به نقش شهرهای میانی در توسعه محلی روستایی	
		وضعیت	وزن	وضعیت	وزن	وضعیت	وزن
طراحی سیاست‌ها و خط‌مشی‌های اجرایی در راستای تعریف برنامه‌ریزی یک نظام مدیریتی واحد و مشخص برای روستا		پشتیبانی	۳	پشتیبانی	۳	پشتیبانی	۲
تولید جریان آگاهانه به‌منظور دستیابی به اهداف معین و مشخص در زمینه استفاده از پتانسیل‌های نهفته جوامع محلی در جریان برنامه‌ریزی		پشتیبانی	۳	پشتیبانی	۳	پشتیبانی	۲
توجه اساسی به طرح‌های بخشی و محلی و گسترش عدالت اجتماعی و اقتصادی به نفع جامعه محلی نه به نفع سرمایه‌داران غائب		پشتیبانی	۳	پشتیبانی	۳	پشتیبانی	۳
ترغیب حکمروایی محلی از طریق مشارکت مردمی		پشتیبانی	۳	-	-	پشتیبانی	۲
عدم توجه اساسی به نقش شهرهای میانی در توسعه محلی روستایی		پشتیبانی	۱	در تضاد	-۱	-	-
شکل‌نگرفتن سطح محلی در نظام برنامه‌ریزی روستایی		در تضاد	-۱	در تضاد	-۱	در تضاد	-۱
عدم مشارکت قابل‌توجه مردم، نهادهای مردمی و مؤسسات غیردولتی در برنامه‌ریزی محلی		-	-	-	-	در تضاد	-۱

مأخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

به‌طور کلی مفروضات یک سناریو با استحکام نابرابر پشتیبانی می‌شوند. درجه استحکام را می‌توان با «مقدار سازگاری» بیان کرد. تفاوت بین امتیاز تأثیر فرض و امتیاز تأثیر بهترین فرض جایگزین را اندازه‌گیری می‌کند. این سناریو شامل مفروضات با پشتوانه ضعیف است. به همین دلیل باید ساخت سناریو را ناسازگار درونی توصیف کرد. در انتها در جدول ۷ آمار سوگیری وضعیت‌های محتمل عوامل کلیدی (توصیف‌گرها) نشان داده شده است.

جدول ۷. آمار سوگیری وضعیت‌های محتمل عوامل کلیدی (توصیف‌گرها)

وضعیت محتمل			عوامل کلیدی
A1	A2	A3	برنامه‌ریزی یک نظام مدیریتی واحد و مشخص برای روستا
۱/۰۱۸	۷/۰۴۰	۱/۰۶۹	
B1	B2	B3	توجه اساسی به پتانسیل محلی در جریان برنامه‌ریزی
۶/۰۲۹	۵/۰۶۷	۵/۰۴۲	
C1	C2	C3	توجه به طرح‌های بخشی و محلی
۴/۰۶۵	۰/۰۴۵	۰/۰۵۶	
D1	D2	D3	توجه جدی به مشارکت روستاییان در برنامه‌ریزی محلی
۶/۰۶۵	۱/۰۱۷	۹/۰۴۶	
E1	E2	E3	توجه به خودکفایی منابع در یک منظومه
۶/۰۷۱	۴/۰۴۸	۶/۰۲۹	
F1	F2	F3	توجه اساسی به نقش شهرهای میانی در توسعه محلی روستایی
۸/۰۶۴	۱/۰۰۴	۴/۰۴۹	
G1	G2	G3	الگوی اجرایی مناسب
۰/۰۳۵	۶/۰۷۱	۱/۰۱۱	

مأخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

۴- بحث و نتیجه‌گیری

به دلیل شکست سیاست‌های تمرکزگرا، برنامه‌های توسعه در راستای سیاست‌های مشارکت اجتماعی اصلاح شد و نقش مشارکت اجتماعی به‌عنوان ذی‌نفع در مراحل برنامه دولت‌ها مورد تأکید قرار گرفت. متأسفانه در ایران نقش مشارکت انسانی در مراحل مختلف برنامه‌ها (پیش‌نیاز، تدوین، محتوای برنامه توسعه) همچنان ضعیف است. به‌استثنای سال‌های اول انقلاب با گسترش و تعمیق حضور الگوهای از بالا به پایین، الگوهای مشارکت خودجوش محلی معنای خود را از دست می‌دهند و یک الگوی خاص ضد‌مشارکتی و مدل مشارکتی با نحوه رهبری خارجی پیدا کرده است. مانع اصلی تحقق مشارکت جامعه، ترغیب برنامه‌ریزان سطح بالا است، زیرا آن‌ها بر این واقعیت معتقد نیستند که کشاورزان فقیر از بینش و دانشی برخوردارند که بدون آن، امکان طرح و اجرای یک پروژه و برنامه اجرایی وجود ندارد. بر این اساس روستاها به‌عنوان مواد اولیه‌ای تلقی می‌شوند که با توسعه آن‌ها می‌توان به‌سرعت تغییر داد. تعداد سه سناریو سازگار شناسایی شد. بر اساس مبانی تحقیق، جایی که غالباً اساس برنامه‌ریزی اجتماعی ذاتاً ناپایدار است، پروژه‌های موجود (و اثبات‌شده) زیادی وجود دارد که جوامع می‌توانند برای بهبود ردپای محیطی خود متعهد شوند که پیچیدگی و عدم‌اطمینان نباید مانعی برای اقدام معنادار باشد؛ با توجه به این موضوع و بر اساس نتایج تحقیق، سناریو «ترغیب حکمروایی محلی از طریق مشارکت مردمی و تقویت روابط و مناسبات کارآمد اجتماعی، اقتصادی واحدهای سکونتگاهی منظومه به لحاظ درونی و بین سکونتگاهی و برونی و بین منظومه‌ای» برای حل مهم‌ترین مسائل و مشکلات کلیدی در نظام فعلی برنامه‌ریزی محلی سکونتگاه‌های روستایی استان آذربایجان شرقی شناسایی شد. این سناریو سازگار توأم با وجه مثبت و امیدوارکننده است. در کنار این وجه مثبت از سناریو برای آینده، باید گفت یکی از جنبه‌های مهم طرح‌ها و پروژه‌های توسعه روستایی عدم مشارکت چشمگیر شهروندان و نهادهای غیردولتی در روند تهیه و تصویب آن‌هاست. تجربه برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران نشان می‌دهد که جمعیت روستایی که در بسیاری از فعالیت‌های عمرانی شناخت عمیقی از محیط زندگی خود دارند، مورد غفلت و یا حتی فراموشی قرار گرفته‌اند و این در حالی است که مشارکت مردم در روند تدوین طرح‌های توسعه روستایی تنها شامل به دست آوردن اطلاعات لازم برای اجرای برنامه‌ها و گاه مشارکت مالی و مادی بوده است؛ بنابراین بر اساس نتایج تحقیق، «عدم مشارکت قابل توجه مردم، نهادهای مردمی و مؤسسات غیردولتی در برنامه‌ریزی محلی» به‌عنوان سناریو سازگار، نشان‌دهنده آن است که در آینده و به‌طور خاص در برنامه‌ریزی‌های محلی

سکونتگاه‌های روستایی آتی، همچنان رویکرد متمرکز و از بالا به پایین جریان داشته و ذی‌نفعان در تدوین برنامه‌ها نقشی نداشته و یا دست کم نقش مردم و نهادهای غیردولتی و به تعبیر بهتر برنامه‌ریزی ارتباطی کم‌رنگ خواهد بود که نتایج تحقیق از نظر توجه به مقوله «مشارکت ذی‌نفعان توسعه در برنامه‌ریزی محلی» با نتایج مطالعه امیدی و همکاران؛ خالقی و نقی‌زاده؛ ستوده و همکاران و از لحاظ توجه به حکمروایی محلی با نتایج مطالعه امیدی و همکاران؛ اونر و اوزجان و ریکاردو مطابقت و همخوانی دارد (Omid et al., 2019; Khaleghi & Naghizadeh, 2021; Sotoudeh et al., 2022; Oner & Ozcan, 2005; Ricardo, 2011).

از طرفی نقش شهرهای میانی در توسعه محلی روستایی حائز اهمیت فراوان است و باید گفت پیوندهای شهری و روستایی حاصل تعامل متقابل بین تراکم‌های روستایی و مراکز شهری در فضای منطقه‌ای است. به گفته کانمن، شهرهای میانی بسته به موقعیت جغرافیایی می‌توانند سه عملکرد «تولیدی»، «توسعه‌ای» و «تسکینی - تعدیلی» داشته باشند. به گفته راندینلی نیز شهرهای کوچک و میانی بیشترین روابط را با سکونتگاه‌های روستایی در حوزه نفوذ خود تشکیل می‌دهند؛ بنابراین با توجه به این موضوع لازم است به نقش شهرهای متوسط در توسعه مناطق روستایی محلی توجه شود که شناسایی «عدم توجه اساسی به نقش شهرهای میانی در توسعه محلی روستایی» به‌عنوان سومین سناریوی سازگار برای آینده برنامه‌ریزی محلی سکونتگاه‌های روستایی استان آذربایجان شرقی نشانگر اهمیت این فرض سناریو برای آینده برنامه‌ریزی محلی روستایی است. از نظر توجه به مقوله «نقش شهرهای میانی» نیز نتایج تحقیق با ویگان و همکاران مطابقت و همخوانی دارد (Weigand et al., 2014).

نتایج سناریوپردازی شامل توصیف‌گرهای ناسازگار نیز بود که عبارت‌اند از: «برنامه‌ریزی یک نظام مدیریتی واحد و مشخص برای روستا»؛ «توجه اساسی به پتانسیل محلی در جریان برنامه‌ریزی»؛ «توجه به طرح‌های بخشی و محلی»؛ و «الگوی اجرایی مناسب».

با توجه به نتایج تحقیق، پیشنهادهای ذیل ارائه می‌شود:

- توجه به مشارکت ذی‌نفعان در تمام مراحل (پیش‌نیازها، تدوین، محتوا و اجرا) برنامه‌ریزی محلی روستایی با اتخاذ رویکرد ارتباطی (پایین به بالا) و تقویت همکاری بین نهادها به‌عنوان نقش میانجی‌گر و تسهیلگر توسعه محلی؛
- حکمروایی اجتماع محلی به‌مثابه الگوی مؤثر و کارآمد نیازمند مشارکت ذی‌نفعان در طرح‌ها و برنامه‌های محلی است. با توجه به اهمیت توجه به مشارکت ذی‌نفعان، ترغیب حکمروایی محلی از طریق مشارکت مردمی و تقویت روابط و مناسبات کارآمد اجتماعی، اقتصادی واحدهای سکونتگاهی منظومه به لحاظ درونی و بین سکونتگاهی و برونی و بین منظومه‌ای بسیار مهم و اساسی است؛ و
- توجه بیشتر به نقش شهرهای میانی در توسعه محلی، منطقه‌ای و توسعه پایدار روستایی در قانون برنامه توسعه آینده و همچنین توجه به نقش کانونی این مکان در توزیع و پخش فضایی خدمات در طرح‌های محلی روستایی.

۵- سپاس‌گزاری

این اثر تحت حمایت مادی صندوق حمایت از پژوهشگران و فناوران کشور (INSF) برگرفته شده از طرح شماره «۹۹۰۲۹۵۹۶» انجام شده است.

۶- فهرست منابع

- اسلاتر، ریچارد (۱۳۹۵). اصل آینده‌نگاری، بازسازی و احیای فرهنگی در قرن بیست و یکم، مترجمین: سهیل سلیمان‌زاده، عبدالمجید کرامت‌زاده، تهران: انتشارات مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، مرکز آینده‌پژوهی و علوم و فناوری.
- اشنوبی نوش‌آبادی، امیر و محمدابراهیمی، مهشید (۱۴۰۰). تعیین پیشران‌های کلیدی مؤثر بر زیست‌پذیری شهری با رویکرد آینده‌پژوهی (مطالعه موردی: شهر کاشان)، جغرافیا و برنامه‌ریزی، ۲۵(۷۶): ۲۷-۴۱.
- <https://dx.doi.org/10.22034/gp.2021.13132>
- امیدی شاه‌آباد، امید؛ بدری، سیدعلی؛ زالی، نادر و رضوانی، محمدرضا (۱۳۹۸). تحلیل عوامل کلیدی مؤثر بر شکل‌دهی الگوی آمایش فضاهای روستایی با رویکرد آینده‌نگاری (مطالعه موردی: استان لرستان)، پژوهش‌های روستایی، ۱ (۳۷): ۹۲-۱۱۳.
- <https://doi.org/10.22059/jrur.2018.217086.993>

- آزاد ارمکی، تقی، جلایی پور، حمیدرضا و دلپسند، کامل (۱۳۹۷). کارگزاران توسعه محلی: تحلیل جامعه‌شناختی نیروهای مؤثر در توسعه منطقه مرزی پیرانشهر، توسعه محلی (روستایی-شهری)، ۱۰ (۱): ۲۸-۱. <https://doi.org/10.22059/jrd.2018.68405>
- بل، وندل (۱۳۹۵). مبانی آینده‌پژوهی، ترجمه: مصطفی تقوی و محسن محقق، تهران: انتشارات موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی، مرکز آینده‌پژوهی علوم و فناوری دفاعی.
- بهزادی، صدیقه؛ رهنما، محمدرحیم؛ جوان، جعفر و عنابستانی، علی‌اکبر (۱۴۰۱). شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر توسعه‌ی گردشگری با رویکرد آینده‌نگاری (مطالعه‌ی موردی: استان یزد)، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، ۹(۳): ۳۷-۵۲. <http://journals.hsu.ac.ir/jarhs/article-1-1475-fa.html>
- پورمحمدی، محمدرضا؛ حسین‌زاده دلیر، کریم؛ قربانی، رسول و زالی، نادر (۱۳۸۹). مهندسی مجدد فرآیند برنامه‌ریزی با تأکید بر کاربرد آینده‌نگاری، جغرافیا و توسعه، ۸ (۲۰): ۵۸-۳۷. <https://doi.org/10.22111/gdij.2010.595.37-58>
- تافلر، الوین (۱۳۷۸). موج سوم، ترجمه: شهیندخت خوارزمی، تهران: انتشارات نشر علم.
- تافلر، الوین (۱۳۹۳). شوک آینده، ترجمه: حشمت‌الله کامرانی، تهران: انتشارات فرهنگ نشر نو.
- تافلر، الوین و تافلر، هیدی (۱۳۷۶). به سوی تمدن جدید، ترجمه: محمدرضا جعفری، تهران: انتشارات سیمیرغ.
- تقیلو، علی‌اکبر (۱۳۹۳). سناریوهای آینده سکونتگاه‌های روستایی ایران، پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، ۳ (۵): ۹۷-۸۳.
- خالقی عقیل، یگانه افشین (۱۳۹۹). آینده‌نگری جمعیت روستایی با تأکید بر نقش مهاجرت (مطالعه موردی: شهرستان ورزقان). چشم‌انداز شهرهای آینده، ۱ (۳): ۱۴-۱.
- خالقی، عقیل و مجنون توتاخانه، علی (۱۴۰۰). آینده‌پژوهی برنامه‌ریزی توسعه روستایی (مطالعه موردی: شهرستان ورزقان). برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۱(۴۲): ۱۵۳-۱۳۷. <https://doi.org/10.30495/jzpm.2021.3937.137-153>
- خالقی، عقیل و نقی‌زاده، رباب (۱۴۰۰). تحلیل نگرش جامعه روستایی به برنامه‌های توسعه در قلمرو جغرافیای رفتار فضایی مطالعه موردی: بخش مرکزی شهرستان ورزقان، جغرافیا و توسعه، ۱۹ (۶۴): ۲۹۰-۲۶۴. <https://doi.org/10.22111/j10.22111.2021.6351>
- دارابی، علی (۱۳۹۵). آینده‌پژوهی انقلاب اسلامی (بیم‌ها و امیدها)، تهران: موسسه انتشارات امیرکبیر.
- رضایی، جعفر (۱۳۸۲). مقایسه درجه توسعه‌یافتگی مناطق روستایی شهرستان‌های استان ایلام، مرکز تحقیقات کشاورزی ایلام، ۱۶ (۱): ۱۷-۱.
- رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا، محمودی، سمیرا، غفاری، غلامرضا و پورطاهری، مهدی (۱۳۹۴). تبیین الگوی فضایی سرمایه اجتماعی در توسعه پایدار روستایی: مورد: روستاهای استان خراسان رضوی، اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۴ (۱): ۱۰۷-۸۷. <http://dx.doi.org/10.18869/acadpub.ser.4.1.1.87>
- ستوده، نازنین زهرا؛ فتح‌اللهی، جمال و موسوی، میرنجم (۱۴۰۰). تبیین رقابت‌پذیری منطقه‌ای با رویکرد آینده‌نگاری (مطالعه موردی: استان کرمانشاه)، برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۱(۴۴): ۵۶-۳۹. <https://doi.org/10.30495/jzpm.2022.4082>
- سردار، ضیاءالدین (۱۳۹۶). آینده: تمام آنچه اهمیت دارد، ترجمه: محسن طاهری‌دمنه، تهران: نشر آینده‌پژوه.
- شفیعی‌ثابت، ناصر و میر واحدی، نگین‌سادات (۱۳۹۸). سیاست‌ها و رویکرد برنامه‌ریزی: چالش‌ها و فرصت‌های توانمندسازی ذی‌نفعان محلی و توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی: روستاهای جنوب و جنوب شرق تهران)، پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی، شماره ۸ (۴): ۱۴۷-۱۲۷.
- علیزاده، عزیز، وحیدی مطلق، وحید و امیر ناظمی (۱۳۸۹). سناریو نگاری یا برنامه‌ریزی بر پایه سناریوها، موسسه مطالعات بین‌المللی انرژی، چاپ دوم.
- عنابستانی، علی‌اکبر؛ جوانشیری، مهدی و سجاسی قیداری، حمدالله (۱۴۰۱). تبیین سناریوهای توسعه کالبدی-فضایی سکونتگاه‌های روستایی مجموعه شهری مشهد، آمایش سرزمین، ۱۴(۱): ۱۱۷-۱۵۹. <https://doi.org/10.22059/jtcp.2022.331801.670261>
- عنابستانی، علی‌اکبر؛ جوانشیری، مهدی و احمدی، سودابه (۱۳۹۸). تحلیل اثرات برنامه‌ریزی کالبدی بر حفظ امنیت روستاییان با تأکید بر امنیت اجتماعی (مطالعه موردی: شهرستان مشهد)، برنامه‌ریزی توسعه کالبدی، ۶(۲): ۲۹-۱۱. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.26455471.1398.6.2.1.3>

- عنایت‌الله، سهیل (۱۳۹۶). پرسش از آینده: روش‌ها و ابزارهای تحول سازمانی و اجتماعی، تهران: موسسه آموزشی و تحقیقاتی صنایع دفاعی.
- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۸۱). اخلاق و فرهنگ در آمریکا، بنیان‌های متزلزل، فصلنامه بازتاب اندیشه، ۳۵: ۵۸-۵۳.
- کاستلز، مانوئل (۱۳۸۹). عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ: پایان هزاره، ترجمه: احد علیقلیان و افشین خاکباز، چاپ اول، تهران: انتشارات طرح نو.
- کاموسی علمداری، جواد؛ اصغری، حسین؛ پورشیخیان، علیرضا و حسنی مهر، صدیقه (۱۴۰۰). تحلیلی بر چالش‌ها و راهبردهای توسعه پایدار منطقه‌ای با رویکرد آینده‌پژوهی (مطالعه موردی: منطقه آزاد ارس). برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۱۱(۴۴): ۱۱۸-۱۰۳. <https://doi.org/10.30495/jzpm.2022.4068>
- کورنیش، ادوارد (۱۳۸۸). آینده‌پژوهان چگونه می‌اندیشند؟ (هفت آموزه کلیدی در کشف آینده) ترجمه: جمعی از مترجمان، تهران: انتشارات هنر رسانه اردیبهشت.
- لشگری تفرشی، احسان. (۱۴۰۱). مقتضیات شناختی رابطه سیاست و فضای جغرافیایی در چارچوب ساختارگرایی با تأکید بر آرای هگل، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، ۱۲(۴۶)، ۱-۱۶.
- مداحی، محمدابراهیم و کاراوند، عباس (۱۳۸۹). آینده‌نگاری و مدیریت آینده، تهران: انتشارات هزاره ققنوس.
- مک لوهان، مارشال (۱۳۷۷). برای درک رسانه‌ها، ترجمه: سعید آذری، تهران: مرکز تحقیقات، مطالعات و سنجش برنامه‌ای صداوسیما جمهوری اسلامی ایران.
- نارویی مهر، ساجده و نجفی کانی، علی‌اکبر (۱۴۰۱). نقش طرح‌های هادی در بهبود اوضاع کالبدی و فضایی سکونتگاه‌های روستایی مطالعه موردی: روستاهای بخش جلگه چاه‌هاشم شهرستان دلگان، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، ۱۳(۴۸): ۱۰۰-۷۹. <https://doi.org/10.22034/jargs.2023.373952.0>
- هانتینگتون، ساموئل (۱۳۷۵). نظریه برخورد تمدن‌ها، هانتینگتون و منتقدانش، ترجمه: مجتبی امیری، تهران: موسسه چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.

References

- Alizadeh, A., Vahidi Motlagh, Vahid, Y Nazemi, A. (2009). Scenario planning or planning based on scenarios, Institute of International Energy Studies, second edition. [In Persian]
- Anabestani, A., Javanshiri, M., & Ahmadi, S. (2019). Analyzing the Effects of Physical Planning on Preserving Villagers' Social Security (Case Study: Mashhad County). Physical Social Planning, 6(2), 11-29. <https://doi.org/10.30473/psp.2019.6064> [In Persian]
- Anabestani, A., Javanshiri, M., & Sojasi Qeydari, H. (2022). Explaining the Spatial-Physical Development Scenarios of Rural Settlements in Mashhad Urban Complex. Town and Country Planning, 14(1), 117-159. <https://doi.org/10.22059/jtcp.2022.331801.670261> [In Persian]
- Andersen, A.D., Andersen, P. D. (2017). Foresighting for inclusive development, Technological Forecasting and Social Change, 119: 227-236. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2016.06.007>
- Apostolopoulos, N., Konstantinos J. Chalvatzis, Panagiotis G. Liargovas, Robert Newbery, Elena Rokou (2020). The role of the expert knowledge broker in rural development: Renewable energy funding decisions in Greece, Journal of Rural Studies, 78: 96-106. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2020.06.015>
- Azad Armaki, T., Jalaeipour, H., & Delpasand, K. (2018). Local Development Agents: Sociological analysis of forces effective in the development of the Piranshahr border region. Community Development (Rural and Urban Communities), 10(1), 1-28. <https://doi.org/10.22059/jrd.2018.68405> [In Persian]
- Bastosa, Carlos Aguirre & Weber, Matthias K. (2018). Foresight for shaping national innovation systems in developing economies, Technological Forecasting and Social Change, 128: 186-196. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2017.11.025>
- Behzadi, S., Rahnama, M., Javan, J. & Anabastani, A. (2022). Identifying key factors affecting tourism development with a foresight approach (case study: Yazd province), Geographical Studies of Dry Areas, 9(33): 37-52. <http://journals.hsu.ac.ir/jarhs/article-1-1475-fa.html> [In Persian]
- Bell, W. (2015). Fundamentals of future studies, translated by: Mostafa Tagvi and Mohsen Mohaghegh, Tehran: Publications of Defense Industries Educational and Research Institute, Defense Science and Technology Future Research Center.

- Botchway, K. (2001). Paradox of Empowerment: Reflections on a Case Study from Northern Ghana. *World Development*, 29(1): 135–153. [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(00\)00084-X](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(00)00084-X)
- Castells, M. (2010). *Information age: economy, society and culture: the end of the millennium*, translated by Ahad Aliqolian & Afshin Khakbaz, first edition, Tehran: New Design Publications.
- Chirisa, I. (2021). Opportunities in master and local planning for resilient rural settlement in Zimbabwe, *Journal of Rural Studies*, 86: 97–105. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.05.026>
- Cornish, A. (2008). *How Do Futurists Think? (Seven Key Teachings in Discovering the Future) Translation: A group of translators*, Tehran: Ordibehesht Media Art Publications. **[In Persian]**
- Da Costa, O., Warnke, P., Cagnin, C., & Scapolo, F. (2008). The impact of foresight on policy-making: insights from the FORLEARN mutual learning process, *Technology Analysis & Strategic Management*, 20(3): 369–387. <http://dx.doi.org/10.1080/09537320802000146>
- Darabi, A. (2015). *Future Studies of the Islamic Revolution (Fears and Hopes)*, Tehran: Amirkabir Publications Institute. **[In Persian]**
- Enayatullah, S. (2016). *Questioning the future: methods and tools of organizational and social transformation*, Tehran: Educational and Research Institute of Defense Industries. **[In Persian]**
- Fukuyama, F. (2002). Ethics and culture in America, shaky foundations, *Reflection of Thought Quarterly*, 35: 58-53.
- Godet, M. (2006). *Creating Futures: Scenario planning as a Strategic Management Tool*, France, and Economical publish.
- Higdem, Ulla (2014). The co-creation of regional futures: Facilitating action research in regional foresight, *Futures*, 57: 41–50. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2014.01.006>
- Huntington, S. (1996). *Clash of Civilizations Theory*, Huntington and his critics, translation: Mojtaba Amiri, Tehran: Printing and Publishing Institute of the Ministry of Foreign Affairs. **[In Persian]**
- Joseph, V. (2003). A generic foresight process framework, *Foresight*, 3: 10-21.
- Kamoussi Alamdari, J., Asghari, H., Poursheykhian, A., & Hasanimehr, S. (2022). Analysis of sustainable development guidelines & challenges with future trending survey (Case study: ARAS Free region). *Regional Planning*, 11(44), 103-118. <https://doi.org/10.30495/jzpm.2022.4068> **[In Persian]**
- Khaleghi, A. & Yeganeh, A. (2020). Future of rural population with emphasis on the role of migration (Case study: Varzeqan County). *JFCV 2020*; 1 (3):1-14. **[In Persian]**
- Khaleghi, A., & Majnoui- Toutakhane, A. (2021). The Future Study of Rural Development Planning (Case Study: Varzaqan County). *Regional Planning*, 11(42), 137-153. <https://doi.org/10.30495/jzpm.2021.3937> **[In Persian]**
- Khaleghi, A., & Nagizadeh, R. (2021). Analysis of Rural Community Attitudes Towards Development Programs in the Area of Spatial Behavior Geography Case study: Central part of Varzeqan county. *Geography and Development*, 19(64), 265-290. <https://doi.org/10.22111/j10.22111.2021.6351> **[In Persian]**
- Lashgari Tafreshi, E. (2022). Cognitive requirements of relationship between politics and geographical space in context of structuralism with emphasis on Hegel's views. *Journal of Arid Regions Geographic Studies*, 12(46), 1-16. **[In Persian]**
- Madaghi, M. & Karavand, A. (2010). *Foresight and future management*, Tehran: Hazare Qaqnoos Publications. **[In Persian]**
- March, A., Kornakova, M., Handmer, (2017). Urban planning and recovery governance, In: March, A., Kornakova, M. (Eds.), *Urban Planning for Disaster Recovery*. Elsevier Science, Cambridge, 13–30.
- Maynooth, NUI (2005). *Rural Ireland 2025 foresight perspectives*, joint publication, University College Dublin, Teagasc.
- McLuhan, M. (1998). *To understand the media*, translated by: Saeed Azari, Tehran: Center for Research, Studies and Program Evaluation of Radio and Television of the Islamic Republic of Iran.
- Nackoney, J., Williams, D. (2013). A comparison of scenarios for rural development planning and conservation in the Democratic Republic of the Congo, *Biological Conservation*, 164: 140–149. <https://doi.org/10.1016/j.biocon.2013.04.011>
- Naroei mehr, S., & Najafi Kani, A. (2022). The role of rural guide plans in physical-spatial improvement of conditions of rural settlements Case study: Villages of Jolgeh Chah Hashem District in Dalgan County. *Journal of Arid Regions Geographic Studies*, 13(48), 100-79. <https://doi.org/10.22034/jargs.2023.373952.0> **[In Persian]**
- Omidi Shahabad, O., Badri, S. A., Rezvani, M. R., & Zali, N. (2019). Analysis of the Key Factors Affecting the Formation of Spatial Planning Patterns in Rural Areas Based on the Foresight Approach: A Case Study of Lorestan. *Journal of Rural Research*, 10(1), 92-113. <https://doi.org/10.22059/jrur.2018.217086.993> **[In Persian]**

- Oner A. M., Ozcan, S. (2005). A system approach to policy analysis and development planning: Construction sector in the Turkish 5-year development plans, *Technological Forecasting and Social Change*, 72(7): 886-911. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2004.11.002>
- Oshnooei Nooshabadi, A., Mohammad Ebrahimi, M. (2021). Determining key drivers affecting urban livability with a futuristic approach (Case study: Kashan). *Geography and Planning*, 25(76), 27-41. <https://dx.doi.org/10.22034/gp.2021.13132> [In Persian]
- Pike, A., Rodríguez-Pose, A., & Tomaney, J. (2016). *Local and regional development*: Routledge.
- Pormohamadei, M. (2010). Reengineering the planning process with an emphasis on the use of foresight. *Geography and Development*, 8(20), 37-58. <https://doi.org/10.22111/gdij.2010.595> [In Persian]
- Prager, K., Nienaber, B., Neumann, B., Phillips, A. (2015). How should rural policy be evaluated if it aims to foster community involvement in environmental management? *Journal of Rural Studies*, 37: 120-131. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2014.12.006>
- Raszowski, A. (2014). Place marketing in the process of territorial identity creation and strengthening, *Journal of European Economy*, 13(2): 193-204.
- Rezaei, J. (2012). Comparison of the degree of development of rural areas in the cities of Ilam province, *Ilam Agricultural Research Center*, 16 (1): 1-17. [In Persian]
- Ricardo A. D. (2011). Planning for sustainable development: Strategic alignment in Peruvian regions and cities, *Futures*, 43 (8): 908-918. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2011.06.014>
- Rokneddin Eftekhari A, Mahmoodi S, Ghaffari G, Pourtaheri M. (2015). The explanation of spatial pattern of social capital with respect to sustainable rural development - case: villages of Razavi Khorasan. *Space Economy & Rural Development*, 4 (11):87-107. [In Persian]
- Sardar, Z (2016). *The future: all that matters*, translated by: Mohsen Taheri-Demeneh, Tehran: Ayandehpajuh publication. [In Persian]
- Schwab, J., (2010). *Hazard Mitigation: Integrating Best Practice into Planning*. American Planning Association, Chicago.
- Shafiei-Sabet, N. & Mirvahedi, N. (2018). Policies and planning approach: challenges and opportunities of empowering local stakeholders and sustainable rural development (case study: villages in the south and southeast of Tehran), *Rural Research and Planning*, No. 8 (4): 127-147. [In Persian]
- Slaughter, R. (2015). *The principle of foresight, reconstruction and cultural revival in the 21st century*, translators: Sohaile Soleimanzadeh, Abdolomajid Karamatzadeh, Tehran: Publications of Defense Industries Educational and Research Institute, Center for Future Research and Science and Technology. [In Persian]
- Sotoudeh, N. Z., Fathollahi, J., & Mousavi, M. (2022). Explaining the Regional Competitiveness with future study approach (The case study of Kermanshah Province). *Regional Planning*, 11(44), 39-56. <https://doi.org/10.30495/jzpm.2022.4082> [In Persian]
- Stimson, R. J., Stough, R. R., & Roberts, B. H. (2006). *Regional economic development: analysis and planning strategy*: Springer Science & Business Media.
- Taghili, A. (2013). Future scenarios of rural settlements in Iran, *Rural Research and Planning*, 3 (5): 83-97. [In Persian]
- Toffler, A. & Toffler, H. (1997). *Towards a new civilization*, translated by Mohammad Reza Jafari, Tehran: Simorgh Publishing House. [In Persian]
- Toffler, A. (2014). *Future shock*, translated by: Heshmatullah Kamrani, Tehran: Farhang Nashr Publications. [In Persian]
- Toffler, Al. (1999). *The third wave*, translated by: Shahindokht Kharazmi, Tehran: Nashr Elm Publications. [In Persian]
- Torre, A. and F. Wallet (2016). *Regional Development in Rural Areas: Analytical Tools and Public Policies*, Springer Briefs in Regional Science.
- Vargas-Lama, F., & Osorio-Vera, F.-J. (2020). The Territorial Foresight for the construction of shared visions and mechanisms to minimize social conflicts: The case of Latin America, *Futures*, 123: 102625.
- Weigand, K., Flanagan, T., Dye, K, Jones, P. (2014). Collaborative foresight: Complementing long-horizon strategic planning, *Technological Forecasting & Social Change*, 85: 134-152. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2013.08.016>
- Zagacki, K. S. (1992). The Rhetoric of American Decline: Paul Kennedy, Conservatives, and the Solvency Debate, *Western Journal of Communication*, 56, 372-393. <https://doi.org/10.1080/10570319209374424>
- Zivanovic, V. (2017). The Role of Nodal Centers in Achieving Balanced Regional Development, *Journal of the Geographical Institute Jovan Cvijic, SASA*, 67(1): 69-84. <http://dx.doi.org/10.2298/IJGI1701069Z>